

príp administratívnych textoch a kolíše v závislosti od komunikačných faktorov, ktoré podmieňujú aj ne/zložitost' vzťahov skrytých v kondenzovanej časti výpovede

Zaujímavú skupinu v tejto kategórii predstavujú pomerne časté analytické a slovesno-menné predikáty, ktoré na jednej strane zvyšujú počet neurčitých slovesných tvarov (najmä infinitív)⁴ a mien ako tradičných kondenzačných prostriedkov, ale na druhej strane pôsobia protikondenzačne, t.j. zaberajú väčší časopriestor v porovnaní s kontextovo možnými slovesnými vyjadreniami. Napr. *dá sa povedať* -> *povedzme, mat' odrobené* -> *odrobiť, mat' vo zvyku* -> *zvyknúť* a pod

Keďže pri skúmaní hovorenej reči nevystačíme iba s hodnotením gramatických javov, budeme ďalej o kondenzačných prostriedkoch uvažovať ako o takých, ktoré sa pri dodržaní komunikačnej zrozumiteľnosti a komunikačného cieľa dajú vyjadriť významovo podobnými alebo zodpovedajúcimi prostriedkami jazykového systému, takéto vyjadrenie však zaberie väčšiu časopriestorovú plochu. V niektorých prípadoch (telefonovanie, komunikácia cudzích a osobnostne rozdielnych ľudí a pod.) by takéto vyjadrenie dokonca bolo potrebné pre lepšiu zrozumiteľnosť výpovede, ale zvyčajne tu ide o funkčnú symbiozu jazyka a komunikačných faktorov. V reči sa to prejavuje elidovaním (jazykovým nestvárňovaním) známych vecí, zámenným alebo iným jednoslovným pomenovaním (aj väčších) častí výpovede. Vypúšťanie "významovo nadbytočných" členov syntagiem je vôbec charakteristickým spôsobom nominácie v hovorenej reči (pozri Zemskaja, 1987, s. 62-65).

Kontextové a konsituácie elipsy v podstate ktoréhokoľvek člena alebo časti výpovede sú v hovorenej reči veľmi bežné. Komunikujúci v rýchлом hovore neuvážujú o gramatickej správnosti výpovede, dôležitá je pre nich zrozumiteľnosť, ak dôjde k nepochopeniu, bezprostredná prítomnosť účastníkov komunikácie umožní doplniť chýbajúcu informáciu. Typické sú "skratkovité" výpovede pre dialógy typu otázka-odpoveď, keď často iba z kontextu môžeme vedieť, o čom je reč.

A *mám povedať aj kedy presne v ktorých rokoch*

B *nemusíte kedy to nie ale prípadne kde*

A *na pedagogickej fakulte*

B *no*

A *na Pedagogickej fakulte v Tmave á to bolo štvorročné štúdium denné*

Veľmi významnú úlohu tu zohráva intonácia, bez ktorej správne pochopenie hovoru niekedy ani nie je možné (vidíme to v beletrii, kde autor musí dialógy komentovať).

Formálne nevyjadrovanie (kontextovo, konsituácie) známych faktov sa bežne uplatňuje pri zhodných a nezhodných prívlastkoch (*Jednotné roľníč-*

⁴ Subjektívne výpovede potrebujú explicitné vyjadrenia ne/chcena, ne/možnosti, ne/potrebnosti, ale neznedka sa potom stáva, že náležitý infinitív ovplyvní aj ďalšiu časť výpovede, resp. sa množstvo infinitívov stáva do istej miery príznakovým *ne mladé dievčata by sme im chceli ako pomôcť trebárs nakupit porozprávať sa s nimi pomôcť im ako poupratovať*

ke] družstvo, domovy [dôchodcov], [tvrdý] chlap, [dobré] výsledky), pri podstatných menách v rozličných funkciách (*mladší [ľudia, pracovníci], technické [kreslenie, oddelenie]*), ba aj pri slovesách (*vy [chodte] napred, čím skôr [privezť] strekačku, oni [sú] pani učiteľka?*), pričom v mnohých prípadoch zostávajúce členy syntagiem nadobúdajú nominačnú hodnotu.

Do tejto skupiny by sme zaradili aj konštrukcie typu *odišť za prácou, urobiť bez rozmýšľania*, a to vtedy, ak nie je dostačujúca ich jednoznačná transformácia (*odišiel, aby pracoval, urobil a nerozmýšľal*), ktorá by ich radila do prvej skupiny (jazykových) kondenzačných prostriedkov, ale parafrázy sú (kontextovo, konsituácie) zložitejšie *odišiel, aby našiel prácu, lebo pracoval ďaleko, aby zarobil viac peňazí*, *urobil, pričom nestihol, nemusel, nechcelo sa mu rozmýšľať*.

Vysoké frekvencovanie zámen v hovorenej reči na jednej strane prispieva k zhustovaniu výpovedí, no na druhej strane pôsobí protikondenzačne. Kým v prvom prípade ide o funkčné využitie ich vlastnosti, v druhom prípade máme na mysli "pronomínálne rozťahovanie" výpovede pri rozmýšľaní, čakanu, hľadaní a/alebo nenachádzaní správneho výrazu. Takto pôsobia aj niektoré častice, zámenné príslovky, ale aj formálne inak realizované opakovania, zdôrazňovania, vysvetľovania. Nadbytočnosť týchto prostriedkov a spôsobov vyjadrovania môže viesť až k nezrozumiteľnosti prehovoru.

A *myslím že to robí vplyv tých cudzincov*

B *áno iste*

A *á určite vplyv tých c- vplyv a nielen cudzincov nielen cudzincov vplyv vplyv tej veľkej migrácie tých ľudí do toho mesta asi tak by som povedala*⁵

Široké chápanie kondenzačného prostriedku v hovorenej reči umožňuje za také považovať aj jednotlivé paralingvistické prostriedky, ako ich uvádza J. Mistrík (1990). Nevenovali sme sa im zatiaľ podrobnejšie, ale nazdávame sa, že takisto môžu slúžiť na kondenzáciu komunikácie ako ju niekedy aj nefunkčne sprevádzať a robiť rozvláchnou.

Z analýzy hovorenej reči zo zorného uhla kondenzácie nám vyplynulo, že v hovorenej reči sa bežne vyskytujú rozlične kondenzačné javy spôsobené jazykovými (nominalizácie), jazykovo-komunikačnými (elipsy, nominácie, zástupné zámena) a komunikačnými (paralingvistickými) prostriedkami. Proti viac-menej prirodzenej kondenzácii hovorenej reči pôsobia javy nekondenzačné spôsobované takisto jazykovými (analytické predikáty), jazykovo-komunikačnými (nefunkčné, významovo prázdne zámenná, častice, opakovania a pod.) a komunikačnými (nefunkčnými paralingvistickými) prostriedkami. Vymenovali sme v jednotlivých typoch len tie najzákladnejšie prostriedky v rámci všeobecných úvah, možnosti ďalšieho výskumu sú tu takmer neohraničené. Kontextové, nejazykové kondenzačné prostriedky napokon

⁵ Úryvky rozhovorov neuvádzame vo fonetickom prepise, lebo to pre zameranie nášho príspevku nepokladáme za potrebné, zachytávame však všetky opakovania, prerušovania (c . . .), prehršky proti norme (*tuďi*) a pod.